

Český a německý volný dativ ve srovnání*

Publikace se zabývá významem a funkcí tzv. volného dativu (VD), tedy dativu, jehož výskyt ve větě není podmíněn valencí slovesa nebo adjektiva jakožto jmenné části přísudku.

V obsáhlém úvodu je vysvětleno pojetí pádu v lingvistické literatuře jako gramatické a sémantické kategorie (morfoloogické a tzv. hloubkové pády), je zmíněn indoevropský pádový systém a funkce slovenského dativu (dativ ve funkci předmětu, dativ adnominální a vazba dativu s infinitivem). Dále jsou uvedeny práce českých a slovenských jazykovědců zabývajících se tímto tématem a germanistická literatura k dané problematice.

Na základě dokladového materiálu získaného především z několika korpusů byla po eliminaci dativů s platností atributu a objektu vytvořena databáze pro sémantickou a syntaktickou analýzu jednotlivých typů volného dativu v češtině a následně srovnání s jejich německými ekvivalenty.

Při sémantické analýze byla zjišťována přítomnost či nepřítomnost (+/-) sémantických rysů životnosti [ANIM], lidskosti [PERS], prospěchovosti [PROSP], aktivity [AKT] a emocionálnosti [EMOT] u entity vyjádřené volným dativem.

Syntaktická analýza českých volných dativů zkoumala jejich vyjádření slovními druhy, větnečlenskou platnost, obligatornost/fakultativnost, postavení ve větě a přízvučnost, konkurenční struktury a kompatibilitu volného dativu s ostatními částmi věty.

Cílem kontrastivní analýzy bylo zjistit shody a rozdíly mezi oběma jazyky.

Pro další analýzu vychází autorka podle pojetí Grepla a Karlíka ze základního rozdělení volných dativů do dvou skupin:

- I. Sémanticky motivované dativy, ke kterým patří dativ prospěchový (dativus commodi et incommodi), dativ přivlastňovací (dativus possessivus) a dativ zřetelový (dativus respectivus), tvoří první skupinu.
- II. Pragmaticky motivované dativy vyjadřují emocionální vztah mluvčího k ději. Zahrnují jednotlivé typy etických dativů (dativus ethicus). Patří k nim dativ emocionální reakce (DER), výzvolový dativ (DEV), hodnotící dativ (DEH), kontaktový dativ (DEK) a zájmový dativ (DEI).

Výsledky analýz ukazují, že volný dativ je kategorie funkčně velmi heterogenní. Zároveň se jednotlivé skupiny dativů liší i formálně, takže je nutné především důsledné rozdělení na sémanticky motivované volné dativy a pragmaticky motivované dativy etické. Dativy patřící do první skupiny jsou nositeli sémantických rolí (beneficient, maleficient, pertinent, iudicant) a větými členy. Naproti tomu jsou etické dativy svou funkcí spíše částice a vyjadřují emotivní vztah mluvčího k výpovědi.

Za přínosnou a velmi užitečnou považujeme především tu část práce, která přináší výsledky kontrastivní analýzy. Její spolehlivost je dána i tím, že autorka svůj postup a výsledky analýz konzultovala s rodilými mluvčími a tak minimalizovala možnost chybných závěrů. Ukazuje se, že němčina stejně jako čeština užívá všechny typy sémanticky motivovaných dativů, využívá však oproti češtině více i konkurenčních prostředků, tedy především předložkových vazeb a přivlastňovacích zájmen. Z etických dativů se v němčině objevuje pouze dativ emocionální reakce a dativ výzvolový. Tyto výsledky lze využít v překladatelské praxi i při výuce němčiny.

J. Zeman

* Peloušková, Hana. *Český a německý volný dativ ve srovnání*. Masarykova univerzita. Brno 2013, 181 s.

Vlastní jména v textech a kontextech*

Kolektivní monografie nazvaná *Vlastní jména v textech a kontextech*, na níž se podílelo 27 autorů, představuje současné směřování onomastiky, oboru, jehož významným představitelem je prof. dr. Rudolf Šrámek, CSc., letošní jubilant (narodil se 15. ledna 1934). Její vznik je spojen se stejnojmennou konferencí s mezinárodní účastí, pořádanou ve dnech 30. a 31. ledna 2014 katedrou českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity na jeho počest. Svým zaměřením navazuje na sborník *Teoretické a komunikační aspekty proprií*, který byl vydán k minulému jubileu profesora Šrámka (2009) a který spolu s jinými konferencemi a studii o vlastních jménech ukazuje, jak je daná tematika dnes aktuální.

Onomastika neboli nauka o vlastních jménech je disciplína, jejíž kořeny jsou zejména tam, kde se věnovala hledání starších pojmenování míst nebo lidí a sledovala jejich vývoj, staré, ale vědecký základ získává až v posledních letech. V tomto posunu oboru od spíše národopisného studia ke studiu vědeckému, a to v rámci širice pojaté lingvistiky u nás a v sousedních zemích, hraje podstatnou roli Šrámkův *Úvod do onomastiky* (1999), jenž je vítanou inspirací všem, koho vlastní jména z různých aspektů zajímají, tedy nejen filologům, ale i historikům nebo dalším zájemcům. Kniha, na níž zde upozorníme, dokumentuje další rozvíjení a upřesňování náplně onomastiky a prezentuje dílčí výsledky nejnovějších zkoumání.

Úvodní teoretická stať sleduje jak proměny definice oboru, tak různé aspekty jeho pohledu a v souvislosti s tím vymezuje postavení onomastiky mezi filologickými i dalšími společenskovědními disciplínami. Upozorňuje také na aktuální otázky, kterými se dnes profiluje. Tato nejrozsáhlejší kapitola je věleňena do prvního okruhu, kde najdeme i další teoretičtější zaměřené podkapitoly. Jednotlivé okruhy dnešní, a to hlavně české onomastiky pak ukazují následující tři vnitřně členěné kapitoly. První z nich se věnuje fungování vlastních jmen v současnosti, a to opět od výkladů obecnějších ke konkrétním kapitolám o některých typech jmen místních a pomístních. Pozornosti se dostalo jak tématům nejsoučasnejším, tvorbě osobních jmen v slangu mladé generace nebo v současnosti diskutovanému přechylování ženských příjmení a tendenci k dvojjmennosti osob, tak vlastním jménům doloženým z regionů nebo z dialektů. Nejen opomenuta ani lidová snaha interpretovat vlastní jména obcí nebo jména pomístní: v souvislosti s touto širokou tematikou se představují svými kapitolami lingvisté různých generací a různé obory v rámci jazykovědy, pohled do seznamu spoluautorů pak dává tušit, že tematika je sledována na více fakultách v ČR i zahraničí.

Další kapitola obsahuje dva příspěvky věnované morfologii vlastních jmen, v nichž se materiálovou oporou stává Český národní korpus: tento přístup umožňuje postihnout nové tendence v deklinaci, které tu existují a s nimiž se vyrovnává s větším nebo menším úspěchem vyjadřovací praxe. Je tomu tak proto, že vlastní jména jsou méně zakotvena v jazykovém povědomí a v komunikaci (zvláště oficiální) se otázka spisovnosti jejich tvarů, které jsou často v regionech ustáleny v nespisovné mluvě, stává skutečným problémem.

Čtvrtá, poměrně rozsáhlá kapitola se pak věnuje vlastním jménům v textech